

Критерії та показники оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління

У статті проведений аналіз проблеми обґрунтування критеріїв та показників оцінювання рівнів професійно важливих якостей майбутніх магістрів військового управління. Розглянуто наукові підходи до визначення понять «критерій», «показник» та «рівень»; виявлено загальні вимоги до критеріїв та показників. У результаті аналітико-пошукової роботи нами визначено та науково обґрунтовано наступні критерії оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління: ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, інтелектуальний, діяльнісно-поведінковий, та суб'єктний, які враховують зміст компонентів структури професійної витривалості офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки. Кожному із вказаних критеріїв було визначено властиві їм показники. Нами запропоновано оцінювати розвиненість професійної витривалості за трьома рівнями: високий, середній та низький, які у подальших дослідженнях дозволитимуть відстежувати необхідні нам характеристики та перейти слухачам на вищий рівень досягнень.

Ключові слова: професійна витривалість, майбутні магістри військового управління, розвиток, критерії, показники, рівні.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови військово-професійної діяльності офіцерів органів військового управління пред'являють високі вимоги до професійно важливих якостей, особливо до професійної витривалості. Аналіз локальних конфліктів останніх десятиліть засвідчив, що офіцери постійно виконують завдання за призначенням під дією стрес факторів, а саме: довготривалому перебуванню у вимушеному незручному положенні, сенсорному перевантаженні, ненормованому робочому добовому та тижневому графіку, що призводить не тільки до високого напруження розумових, психічних і фізичних сил на фоні недостатньої рухової активності, але і негативно впливає на професійну працездатність і стан здоров'я.

Дослідниками Є. Гаркавцевим, М. Гритченко, С. Канішевським, О. Колесніченком, Н. Пеньковою, Р. Раєвським та ін., визначено, що високий рівень розвиненості професійної витривалості майбутніх військових фахівців буде перешкоджати розвитку втомі та підвищуватиме працездатність у процесі військово-професійної діяльності.

Практичний досвід та аналіз наукових досліджень засвідчує, що оцінювання рівня розвиненості професійної витривалості офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки у навчально-виховному процесі доцільно проводити, опираючись на спеціально розроблений діагностувальний інструментарій. Наукове обґрунтування критеріїв та показників оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління (далі – МВУ) надасть можливість: по-перше, визначити її реальний стан; по-друге, оцінювати результати процесу на будь-якому етапі дослідження; по-третє, визначити шляхи та умови розвитку даного явища в навчально-виховному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових праць засвідчив, що професійній витривалості фахівців у сучасній психолого-педагогічній літературі приділено недостатньо уваги. Окремі аспекти професійної витривалості висвітлені у дослідженнях щодо психологічної витривалості (В. Бодров, І. Воробйова, Е. Зеєр, О. Дьомін, О. Колесніченко, Я. Мацегора, Н. Пенькова, S. Nady, C. Nix та ін.), м'язової витривалості (В. Ільнич, Я. Крушельницька, Т. Круцевич, В. Платонов, Р. Раєвський, В. Bushman, W. Werner та ін.).

Щодо визначення критеріїв та показників оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх фахівців, то деякі аспекти висвітлені у працях Є. Гаркавцева, М. Гритченка, О. Колесніченка, Н. Пенькової, але вони недостатньо систематизовані та обґрунтовані. Тому, доводиться констатувати, що у науковій літературі не розкрито питання обґрунтування критеріїв та показників оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх МВУ.

Мета статті – визначити й обґрунтувати критерії та показники оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління на етапі оперативно-тактичного рівня підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш об'єктивно та змістовно функцію оцінювання професійної витривалості майбутніх МВУ надасть вибір науково обґрунтованого критеріально-діагностичного інструментарію:

критеріїв, показників та рівнів. Перш ніж визначити критерії та показники оцінювання рівнів професійної витривалості майбутніх МВУ, необхідно уточнити сутність основних категорій нашого дослідження.

Критерій (від грец. *kriterion* – засіб для судження, переконання, мірило) – це мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [9, с. 305]. У тлумачному словнику української мови критерій розглядається як «засіб судження, підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило» [1, с. 588]. С. Гончаренко, критерії трактує як «показники, які об'єднують у собі методи розрахунку, теоретичну модель розподілу і правила прийняття рішення про правдоподібність нульової або однієї з альтернативних гіпотез» [4, с. 181].

У педагогічній теорії і практиці передбачено загальні вимоги до виділення й обґрунтування критеріїв: об'єктивність (критерій не повинен бути функцією особистісних характеристик суб'єкта, який користується ним); ефективність (критерій повинен найбільш повно відображати ті чинники, які впливають на оцінюваний параметр навчального процесу, що забезпечується за рахунок множинності елементарних показників); надійність і висока достовірність (ця вимога забезпечується достатньою статистикою оцінок за даним критерієм); спрямованість критерію (критерій повинен бути спрямований на управління одним або одночасно декількома видами діяльності). Підходи до визначення критеріїв можуть бути різними [2, с. 35-36].

В свою чергу вибір критерію оцінки педагогічного явища одночасно повинен припускати вибір найбільш оптимальних (раціональних) показників, які мають достатньо характеризувати рівень розвитку професійної витривалості. Науковці О. Новіков та Д. Новіков визначають показник, як те, по чому можна судити про хід чогось; виражена числом характеристика якої-небудь властивості об'єкта, процесу або рішення [8, с. 121].

Отже, проведений аналіз наукової літератури свідчить, що критерій більш стабільний, хоча і відображає розвиток сутності явища, показники ж динамічні. Також можна зазначити, що критерії і показники володіють стійкістю при багаторазовому вимірюванні у визначеному відрізку часу.

Для визначення критеріїв розвиненості професійної витривалості майбутніх МВУ проаналізуємо підходи вчених, котрі займалися питанням визначення критеріального апарату для даної категорії військовослужбовців.

М. Нещадим, з огляду на вимоги до якостей військового фахівця, найузагальненішими критеріями, що характеризують ефективність діяльності окремого слухача з оволодіння військовою спеціальністю, визначає: ступінь сформованості інтелектуальних якостей; ступінь сформованості фізичних якостей; ступінь сформованості морально-психологічних і ділових якостей; рівень виконання військово-службових обов'язків; рівень витрат [7, с. 565].

Зокрема В. Шемчук, при виборі критеріїв діагностування управлінського мислення у майбутніх МВУ враховує перш за все зміст компонентів структури управлінського мислення. Автором були виділені наступні основні критерії:

- ціннісно-мотиваційний;
- поняттєво-змістовний;
- праксиологічний;
- менеджерський;
- емоційно-вольовий
- суб'єктний [10].

Дещо інший підхід у С. Жембровського, який у своїх дослідженнях визначив критерії ефективності методики організації самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня підготовки, такі як: оцінювально-результативний; морфо-функціональний; суб'єктний; ціннісно-мотиваційний [5, с. 122].

У свою чергу Т. Мацевко виділяє такі психологічні критерії управлінської компетентності майбутніх магістрів військового управління: рівень сформованості управлінської компетентності; інтелектуальна готовність до вирішення завдань управлінської діяльності; інтеракційність; суб'єктна активність особистості слухача [6].

Беручи до уваги аналіз наукових досліджень та теоретичні уявлення про змістовні характеристики і специфічні особливості процесу розвитку професійної витривалості майбутніх МВУ на етапі оперативно-тактичного рівня підготовки, вважаємо за необхідне виділити наступні критерії: ціннісно-мотиваційний, емоційно-вольовий, інтелектуальний, діяльнісно-поведінковий та суб'єктний.

Розглянемо детальніше критерії та показники розвиненості професійної витривалості майбутніх МВУ:

Ціннісно-мотиваційний критерій є основою, на якій будуються основні професійно важливі якості майбутнього МВУ. Він виражає розвиненість інтересів і мотивів, адекватним цілям і завданням військово-професійної діяльності, стійку потребу до постійного підвищення рівня професійної витривалості. Система цінностей та мотивів виконує регулятивну функцію в процесі підготовки слухача до військово-професійної діяльності та сприяє розвитку стійкого інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, спонукає й направляє слухача до розвитку професійної витривалості. Показниками ціннісно-мотиваційного критерія є: мотивація до навчально-пізнавальної діяльності; мотивація військово-професійної діяльності; наявність ціннісних військово-професійних орієнтацій.

Емоційно-вольовий критерій передбачає емоційну готовність до розвитку професійної витривалості у військово-професійній діяльності та повсякденному житті. Даний критерій характеризується оцінкою власних життєвих ресурсів, інтенсивністю, глибиною, стійкістю переживання почуття обов'язку, які супроводжують майбутніх МВУ і впливають на них під час складних (нетипових) ситуацій. Для емоційно-вольового критерію характерні такі показники як: витривалість нервово-фізіологічної сфери; розвиненість вольових якостей; емоційна готовність до розвитку професійної витривалості.

Інтелектуальний критерій складає теоретичну основу здійснення військово-професійної діяльності. Даний критерій характеризується повнотою, глибиною і системністю набутих загальних та військово-прикладних знань з розвитку професійної витривалості, які спрямовані на ефективне виконання майбутніми МВУ завдань як у мирний час, так і в особливий період. Офіцер має усвідомлювати, що в майбутній військово-професійній діяльності знання, отримані в процесі навчання щодо розвитку професійної витривалості будуть затребуванні і необхідні. Застосування їх в практичній діяльності передбачає не просто володіння сумою знань, а є творчим завданням, яке вирішується кожний раз в неповторній ситуації. Отже, показниками інтелектуального критерію слід виділити: знання з проблеми професійної витривалості та особливості актуалізації в майбутній військово-професійній діяльності; знання щодо методик, технологій і засобів розвитку професійної витривалості; знання щодо організації саморозвитку професійної витривалості з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Діяльнісно-поведінковий критерій характеризується дієвістю повноти, глибини і системності набутих загальних та військово-прикладних знань з розвитку професійної витривалості, тобто здатністю застосовувати їх при вирішенні військово-професійних завдань. Даний критерій направлений на виявлення рівня психолого-педагогічного явища, яке ми досліджуємо в різних навчальних ситуаціях. Якщо такі вміння неодноразово апробовані слухачами в навчально-виховному процесі, то вони будуть ефективно застосовуватись в майбутній військово-професійній діяльності. Для даного критерію характерні наступні показники: освоєння раціональних методів, прийомів і технологій розвитку професійної витривалості; прояв вольових та емоційних якостей; здатність регулювати та переносити навантаження військово-професійної діяльності та долати втому.

Суб'єктний критерій полягає в усвідомленні себе суб'єктом військово-професійної діяльності та у суб'єктному ставленні до себе як управлінця оперативно-тактичної ланки. Важливе значення даного критерію є суб'єктна активність особистості слухача, яка проявляється у відповідальності, розумінні себе як активного діяча у військово-професійній діяльності, адекватному розумінні власного місця і ролі в управлінській діяльності, і беззаперечно, позитивне ставлення до неї. Суб'єктні якості майбутнього МВУ розвиваються поступово під впливом навчально-виховного процесу як внутрішнє усвідомлення своєї діяльності та власного військово-професійного майбутнього. Показниками суб'єктного

критерію можна виділити: рефлексивність майбутніх МВУ; здатність нести відповідальність за рівень професійної витривалості та її розвиток; суб'єктна позиція майбутніх МВУ щодо розвитку професійної витривалості.

Наступним етапом нашого дослідження стало визначення характеристики рівнів професійної майбутніх МВУ за кожним критерієм. У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «рівень» визначається, як міра величини, розвитку, значущості чогось [1, с. 1123].

Аналізуючи досвід визначення науковцями (Є. Гаркавцевим, М. Гритченко, С. Канішевським, О. Колесніченком, Н. Пеньковою, Р. Расвським) рівнів розвиненості професійної витривалості та беручи за основу обґрунтовані критерії і показники, ми вважаємо доцільним виділити три рівні розвиненості професійної витривалості майбутніх МВУ: низький, середній і високий.

Низький рівень характеризується ціннісними орієнтаціями на свої власні потреби та благополуччя; негативним або нейтрально-байдужим ставленням до розвитку професійної витривалості; в мотиваційній сфері виражене уникнення невдач. У даній групі слухачів спостерігається невпевненість у своїх можливостях; вольові якості розвиненні слабо; низький рівень володіння системою знань з проблеми професійної витривалості; виражений репродуктивний рівень володіння методами, технологія і засобами розвитку професійної витривалості. У них відчутні труднощі в розуміння ролі професійної витривалості у системі професійної підготовки військового фахівця; недостатній рівень знань про себе; використовують стандартні прийоми самопізнання; не схильні брати на себе відповідальність за рівень свого розвитку.

Середній рівень розвитку професійної витривалості характеризується позитивно-пасивним ставленням до її розвитку; мотиваційний полюс в досягненні не визначений, має місце коливання мотивація від досягнення успіху до уникнення невдач; реконструктивним рівнем володіння певними методами, технологіями та засобами розвитку професійної витривалості. У слухачів достатньо розвиненні вольові якості; середня або незначна вираженість витривалості нервової системи; мають уявлення про роль та місце професійної витривалості в системі професійної підготовки військового фахівця. У даної групи офіцерів проявляється ситуативна здатність до регулювання та переносу навантаження військово-професійної діяльності та подолання втоми; в повній мірі усвідомлюють відповідальність за професійно-особистісний розвиток; оцінюють свій рівень суб'єктного розвитку в професійній витривалості як необхідний.

Високий рівень характеризується позитивним ставленням та проявом високої зацікавленості до професійної витривалості та її розвитку; сильним проявом ціннісних орієнтацій професійної діяльності; глибокими і гнучкими знаннями з проблеми професійної витривалості; системними та ґрунтовними знаннями щодо методик, технологій та засобів розвитку професійної витривалості. Слухачі мають високий рівень розвиненості вольових якостей; в мотивації досягнення успіху переважає прагнення до успіху; високу емоційно-вольову стійкість до тривалих напружених навантажень та здатність протистояти втомі; виражену витривалість нервової системи; поліефектну якість рухів (можливість виконання однієї дії за допомогою різних груп м'язів). Офіцери ставлять і реалізують перспективні і близькі цілі з урахуванням суб'єктивної ймовірності успіху, тому завжди досягають плануємих результатів.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у поданому вище матеріалі нами визначено та обґрунтовано критерії та показники оцінювання рівнів розвиненості професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління, які характеризують її структурні компоненти, зокрема: ціннісно-мотиваційний; емоційно-вольовий; інтелектуальний; діяльнісно-поведінковий; суб'єктний. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та запропонованих критеріїв нами визначено рівні розвиненості процесійної витривалості майбутніх МВУ: високий, середній та низький.

Визначення рівнів розвиненості процесійної витривалості майбутніх МВУ, дозволить у подальших дослідженнях відстежити необхідні нам характеристики, які сприятимуть вдосконаленню процесу розвитку досліджуваного явища та

перейти слухачам на вищий рівень досягнень. Тому, наступним етапом нашого дослідження є визначення рівня сучасного стану професійної витривалості майбутніх магістрів військового управління.

Джерела та література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. / В. Т. Бусел. – К.; Ірпін: ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.
2. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе: [учебное пособие] / В. М. Вергасов. – К.: Высш. шк., 1985. – 176 с.
3. Вітвицька В. В. Основи педагогіки вищої школи: [методичний посібник для студентів магістратури] / В. В. Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
5. Жембровський С. М. Методика організації самостійної роботи з фізичної підготовки офіцерів військового управління оперативно-тактичного рівня: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / С. М. Жембровський. – Хмельницький, 2013. – 240 с.
6. Мацевко Т. М. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / Національна академія оборони України / Т. М. Мацевко. – К., 2007. – 220 с.
7. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: [Монографія]. / М. І. Нещадим. – К.: Видавничо-поліграф. центр “Київський ун-т”, 2003. – 852 с.
8. Новиков А. М. Методология: словарь системы основных понятий / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М.: Либроком, 2013. – 208 с.
9. Словник іншомовних слів / уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2002. – 680 с.
10. Шемчук В. А. Педагогічні умови розвитку управлінського мислення майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний університет оборони України / В. А. Шемчук. – К., 2012. – 288 с.

References

1. Velikiy tлумachniy slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi (z dod., dopov. ta CD) / Uklad. i golov. red. / V. T. Busel. – K.; Irpin: VTF Perun, 2009. – 1736 s.
2. Vergasov V. M. Aktivizatsiya poznavatel'noy deyatelnosti studentov v vysshey shkole: [uchebnoye posobiye] / V. M. Vergasov. – K.: Vyssh. shk., 1985. – 176 s.
3. Vitvitska V. V. Osnovi pedagogiki vischoyi shkoli: [metodichniy posibnik dlya studentiv magistraturi] / V. V. Vitvitska. – K.: Tsentr navchalnoyi literaturi, 2003. – 316 s.
4. Goncharenko S. U. Ukrayinskiy pedagogichniy slovník / S. U. Goncharenko. – K.: Libid, 1997. – 374 s.
5. Zhebrovskiy S. M. Metodika organizatsiyi samostiyanoi roboti z fizichnoyi pidgotovki ofitseriv viyskovogo upravlinnya operativno-taktichnogo rivnya: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / S. M. Zhebrovskiy. – Hmelniyskiy, 2013. – 240 s.
6. Matsevko T. M. Psihologichni osoblivosti rozvitku upravlinskoyi kompetentnosti maybutnih magistriv viyskovogo profilyu: dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.09 / Natsionalna akademiya oboroni Ukrayini / T. M. Matsevko. – K., 2007.–220 s.
7. Neschadim M. I. Viyskova osvita Ukrayini: istoriya, teoriya, metodologiya, praktika: [Monografiya]. / M. I. Neschadim. – K.: Vidavnichopoligraf. tsentr “Kiyivskiy un-t”, 2003. – 852 s.
8. Novikov A. M. Metodologiya: slovar' sistemy osnovnykh ponyatiy / A. M. Novikov, D. A. Novikov. – M.: Librokom, 2013. – 208 s.
9. Slovník inshomovnih sliv / uklad. S. M. Morozov, L. M. Shkaraputa. – K.: Nauk. dumka, 2002. – 680 s.
10. Shemchuk V. A. Pedagogichni umovi rozvitku upravlinskogo mislennya maybutnih magistriv viyskovogo upravlinnya v sistemі pislyadiplomnoyi osviti: dis...kand. ped. nauk: 13.00.04 / Natsionalniy universitet oboroni Ukrayini / V. A. Shemchuk. – K., 2012. – 288 s.

Вербин Назарий. Критерии и показатели оценки уровней развитости профессиональной выносливости будущих магистров военного управления. В статье проведен анализ проблемы обоснования критериев и показателей оценки уровней профессионально важных качеств будущих магистров военного управления. Практический опыт и анализ научных исследований указывает, что проблемным вопросом остается подбор диагностического инструментария для качественной оценки уровня развитости профессиональной выносливости офицеров оперативно-тактического уровня подготовки. Именно поэтому, проведено углубленное изучение научной литературы и современных психолого-педагогических исследований, которое способствовало качественному подходу к определению и обоснованию критериально-диагностического аппарата. Рассмотрены научные подходы к определению понятий “критерий”, “показатель” и “уровень”; выявлены общие требования к критериям. В результате аналитико-поисковой работы нами определены и научно обоснованы следующие критерии оценки уровней развитости профессиональной выносливости будущих магистров военного управления: ценностно-мотивационный, эмоционально-волевой, интеллектуальный, деятельностно-поведенческий и субъектный, учитывающие содержание компонентов структуры профессиональной выносливости офицеров оперативно тактических уровня подготовки. Каждому из указанных критериев были определены присущие им показатели. Нами предложено оценивать развитость профессиональной выносливости по трем уровням: высокий, средний и низкий, которые в дальнейших исследованиях позволят отслеживать необходимые нам свойства и перейти слушателям на более высокий уровень достижений. Результатом определения критериев и показателей оценки уровней развитости профессиональной выносливости будущих магистров военного управления стало основой для проведения экспериментального исследования.

Ключевые слова: профессиональная выносливость, будущие магистры военного управления, развитие, критерии, показатели, уровни.

Verbin Nazariy. Evaluation criteria and indicators of professional endurance development levels of future masters of military administration. The problem of substantiation of criteria and evaluation indicators of levels of professionally important qualities of future masters of military administration has been analyzed in the article. Practical experience and research analysis indicates that the selection of diagnostic tools for qualitative evaluation of professional endurance development of the officers of tactical level training remains the main problematic issue. Therefore, in-depth studies of scientific literature and contemporary psychological and educational researches have been conducted and it helped to outline a qualitative approach to determine and substantiate criteria and diagnostic apparatus. Scientific approaches to the definition of such terms as “criterion”, “indicator” and “level” were considered; general requirements to criteria were identified. As a result of analytical and research work we identified and scientifically substantiated such evaluation criteria of levels of development of professional endurance of future masters of military administration as valued motivational, emotional volitional, intellectual, behavior and subjective, which take into account the content of the components of the structure of professional endurance of officers of tactical level training. Appropriate indicators have been identified for each mentioned criteria. We proposed to assess the development of professional endurance according to three levels: high, medium and low, which will allow us to track the required specifications and move students to higher levels of achievement in our subsequent studies. The result of the determination of the criteria and indicators for evaluation of levels of professional endurance development of future masters of military administration became the basis for the conduction of experimental research.

Keywords: professional endurance, future masters of military administration, development, criteria, indicators, levels.